

środa, 21.06.2023

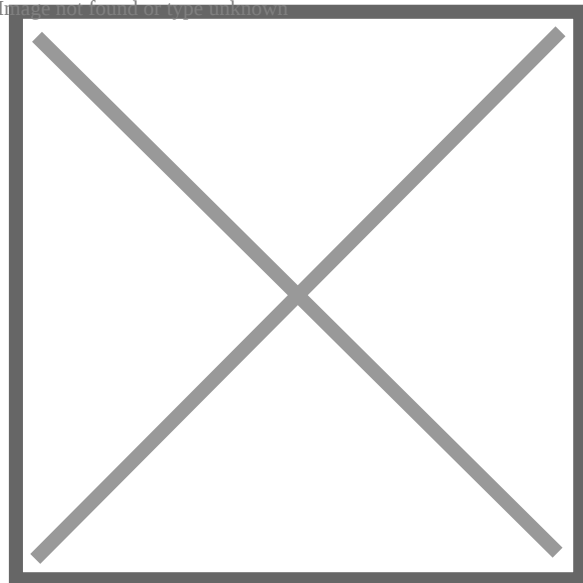
Historia jednego wywiadu - czyli o gwarze w okolicach Krępy. cz. 2

Od Bożego Narodzenia do Adwentu

Święta Bożego Narodzenia i obrzędy z nimi związane

1. „Boże Narodzenie”? *Bo?e Narodzenie.*
2. Okres przed Bożym Narodzeniem? Jest to *adwent.*
3. Najważniejsze nabożeństwa odprawiane w adwencie? *Roraty*
4. Dzień przed Bożym Narodzeniem? *Wigilia b?d? wilia.*
5. Wieczera wigilijna? *Wigilia.*
6. Czym się ludzie dzielą przed wieczerzą wigilijną? *Nu cym, op?atkiem.*
7. Co kładziono na stole pod obrusem nakrytym do wieczerzy wigilijnej?
Przewa?nie by?o to siano.
8. Jakie potrawy spożywano w wigilię? *Pjirogów narobjili, bo dawno mleka by?o duzo, twarogów narobjili i pjirogów na ?wenta i ka?dy si? najad. Jedynie u dziedzica trzyma?y si? dwunastu da?. Na wsi nie by?o tego.*
9. Czy znany jest zwyczaj obwiązywania drzew owocowych noc wigilijną i co się przy tym mówi? *Drzewa owi?zywali wcze?ni, nie w noc wigilijno. Przed pjerwsymy mrozami.*
10. Czy stawia się snopy zboża w kątach izby? *kiedy?, ale to dawno to stawia?y.*
11. Drzewo iglaste stawiane w domu w Boże Narodzenie? *W wigilie rano przynosi?y choinke z lasu, a po obiedzie ubierały.*
12. Czym choinkę ozdabiano dawniej, a czym teraz? *Dawni dziewczuszki z papjiru robi?y różne ptasky, ?a?cuchy i zawjesa?y je na chojince. Przycypia?y ?wecki take prawdziwe. Nie by?o mowy o jakich? kupnych rzeczach. Musia?y tez by? jabka i ozechy w?oske.*
13. Kto przynosił dzieciom podarki w noc wigilijną? *Nie by?o takich prezentów, jak dzi? dostaj? dzieci. Aby krzesny dawa? co? krze?riakoju.*

Image not found or type unknown

- psybysa. Po wigilii trzeba by?o zanie?? op?otek krowum, kunim i innym zwierzakom. Ten op?atek bu? różowy.
15. Nabożeństwo odprawiane w noc wigiliijną? *Pasterka. Jedni chodzi?y na pasterke do Lipuwca, drudzy do I?owa. Eno do I?owa chodzi?y dopiero po wyzwoleniu, bo przed wojno by?a tu granica, I?owo by?o niemnieckie. Ja sama chodzi?am do I?owa przez las.*
16. Czy w czasie świąt Bożego Narodzenia chodzą chłopcy z szopką? *Chodzi?y przebiera?cy z turoniem, ale po Bo?ym Narodzeniu, w karnawale.*
17. W czym leży w szopce maleńki Pan Jezus? *W z?ubku.*
18. Czy chodzą z gwiazdą? *Tera ju? nie, ale kedy? chodzi?y z gwiazd?.*
19. Czy znany jest zwyczaj chodzenia z turoniem? *Jo, dawni chodzi?y z turoniem. Nazbira?y tam jajka dowa?y ludzie. Chodzi?a te? m?oda w welonie z m?odym i cygan chodzi?, i chto przebrany za ?yda, i druhna i druzba chodzi?.*
20. Czy chodzą chłopcy z kobyłką? *Ni, z koby?ko nie chodzi?y i nie chodz?.*
21. Jak ich nazywano? *Przebjira?cy i kol?dnicy.*

Okres od Bożego Narodzenia do Wielkanocy

22. „Nowy Rok”? *Nowy Rok.*
23. Jakie są zwyczaje związane z Nowym Rokiem? *Dzi? przed Nowym Rokiem, w Sylwestra, gdzie by?y panny, ch?opaki malowa?y okna popio?em. Jak jaki nie pomalowały, to znaczy?o, ze nikomu sie nie podoba. Inne to jak zdejmowali furtki ji bramy ji wynosi?y na drugi koniec wsi. Wyprowadza?y tyz wozy z podwórza. `Niektórzy znale??y je w ??kach albo w kana?ach.*
24. Święto 6 - go stycznia? *To Trzech Króły. To było ważne święto. Wtedy s?o si? do ko?cio?a po ?fyncono wode i krede. Wypisywa?o sie na drzwiach litery królów i rok, ?eby Bóg dawa? dobro. Kreda tyz opisywa?o sie ca?y dom, mnia?o to chroni? przed niesc??ciami. ?fyncono woda kropji?o sie pirse siano w stodole albo okna w burze.*
25. Jakie przepowiednie pogody są związane z okresami od św. Łucji do Bożego Narodzenia i od Bożego Narodzenia do Trzech Króli? *Mówiło się, ze ?wenta ?ucja dnia przyrzuca. A pogoda jaka by?a do pjirszygo dnia ?wont Trzech Króli, take mnia?y by? kolejne mniesiunce. Jesce w zesz?ym roku to nawet spisywa?am. Nieraz sie spradza?o, nieraz nie. Ostatnio sie sprawdzi?o. Na ?niwa mia?a by? plaga i by?a plaga.*
26. Okres po Bożym Narodzeniu? *Jest to Karnawa?. Słowem zapusty określano ostatni dzień karnawału, czyli ostatki.*
24. Jak długo trwają zapusty? *Tyn karnawa? to ci?gnie si? od Bozego Narodzenia do wtorku przed ?rod? Popielcow?.*

określenie „kusaki”.

26. Jakie są znane zwyczaje związane z ostatkami? *Te przebjira?cy, co chodzi?y z turoniem, co nabjira?y tych jajków ji s?oniny, robi?y sobie zabawe i nasma?y?y sobie jajków. Dziewuchy robi?y sobie tako obr?c, przywi?za?y wstonsków i ta?cowa?y w ty obr?cy. Za to dawa?y pieni?dze wrzuca?y w przetak. Wo?a?y przy tym: tota kurka nie?niejsa, bo zebra?a wjincy. I zycie by?o weso?e. Nawet z Lewicy na bu? taki jedym co chcia? sobie zarobi?, to chodzi? od domu do domu ji ?piwa?. Tego dnia sorowa?o sie wszystkie garki, patelki, bo w po?cie nie sma?y?o sie na smalcu eno na oleju.*
27. Pierwszy dzień po zapustach, kiedy ksiądz sypie popiół na głowy? Jest to *Popielec*.
28. Okres przed Wielkanocą? *Wielki Post*.
29. Dzień, na który wypada połowa postu? Jest to *pó?po?cie*.
30. Jakie są zwyczaje związane z tym dniem? *Malowa?y okna popio?em. Abo gar popio?u waly?y w drzwi. Które by?y liche drzwi, to tyn popió? wpad do sieni, sie rozwalu? i jus, ?eby pokaza?, ze jest pó?po?cie.*
31. Nabożeństwo odprawiane w tym czasie co niedziela? To są *gorzkie ?ale*. *Kobjity siedzie?y w dumu i odprawiali gorzkie ?ale. Chodzi?y po dumach, nie odprawia?y w jednym miejscu.*
32. Nabożeństwo odprawiane w okresie postu w każdy piątek miesiąca? *By?a to droga krzy?owa. Droge kyzowo tys odprawia?y w dumu, nie chodzi?y do ko?cio?a.*

Wielkanoc

36. Ostatnia niedziela przed Wielkanocą? Jest to *Niedziela Palmowa*. *Palmy robjily z tciny. Posli do kana?ów, gdzie tcina ros?a, tciny ucily ji zwi?zaly. Kto umnia? ubra?, to ubra?, doda? bazie, a kto nie umnia?, to by?y z samy tciny. Jedni robji?y z papjiru kwiaty i ubjira?y tym palmy. Jak sie przys?o z ko?cio?a z to palmo, to trzeba by?o palm? poca?owa?. Jak palma mnia?a bazie, to trzeba by?o po?knu?? jedno, ?eby gard?o nie bola?o. Ji tako palme po jakim? casie sie pali?o. Nie wolno bylo wyrzuca? na ?mnieci.*
37. Tydzień po niedzieli palmowej? *Wielki Tydzi?*.
38. To, czym się kołacze w kościele i na wsi po zawiązaniu dzwonów? *Ko?atka*
39. Ostatni piątek przed Wielkanocą? Jest to *Wielki Pjuntek*. *W przeddzie? ?ledzie skroba?y i sykowały na Wielki Pjuntek. Nie by?o mowy o jedzeniu, wjincy g?odno ludzie chodzi?y, bo by?y wielkie dnie. Nie by?o równie? wielkich wypieków tak wypieka?y, ze kupiu? 10 kilo munki, to upiek styry blachy chleba, o takie wysokie. To nie tera ciasto rozmajite.*
40. Czego nie wolno robić w Wielki Piątek i Wielką Sobotę? *Nie wolno ?tuka?, przybjija? gwo?dzi, waly? siekiero, ci?? drewek, bo Pan Jezus by? ukrzy?owany.*
41. Co ubierają w Wielki Piątek w kościele? *Ubjira?y grób.*

- ## Okres od Wielkanocy do Bożego Narodzenia

- 23 655 50 11 / WWW.MIKOLAJLIPOWIEC.PL / KANCELARIA@MIKOLAJLIPOWIEC.PL

Ciało? *Chodzi?y po procesji. A pó?ni ga??zki brzózków z o?tarzy przynosi?y do dumu ji wsadzały do ogródka, ?eby sie urodzi?o ji robactwa nie by?o.*

57. Kwiaty i liście splecione w kształcie małych kótek. które się święci w oktawę Bożego Ciała? Dzień ten określano jako *ostatni niespór. Te wianki wieszano w okna albo na górze.* We wsi wianki wisały w oknie do żniw. Kiedy zaczęto zwozić zboże do stodoły, wianki tam zawieszano.
58. Czy znany jest zwyczaj „Lajkonika” i na jaką pamiątkę jest obchodzony?
W nasych strunach nie by?o takiego cegu?.
59. Jakie są znane dawne zwyczaje w wigilię św. Jana? *Paly?y opony na ko?cach wsi, chodzi?y od figury do figury ji ?piwa?y. Cala wie? chodzi?a. To rzuca?y ?opiun na dach, te li?cie, ?eby chroni?o od pioruna. Wianków nie pusca?y, bo nie by?o rzeki.* Według autorki pracy istniały jeszcze inne zwyczaje. W wigilię św. Jana kawalerzy i panny sadzili ziemniaki i obserwowali potem, który najwcześniej wykiełkuje i jaki urośnie. To miało wróżyć kolejność zamążpójścia lub ożenienia się a także, jak będzie wyglądał przyszły wybranek lub wybranka. Z grona „wróżących” wszystkim się sprawdziło. Do innej wróżby potrzebne były kury. Przynoszono je do domu późnym wieczorem. Na podłodze ustawiano lustro, ziarnka (pszenicy lub żyta) i wodę. Jeśli kura podeszła do lustra, przyszły mąż miał być przystojny, elegancki i nieskory do pracy. Jeśli podeszła do naczynia z pszenicą, przyszły wybranek miał być rolnikiem. Natomiast jeśli kura wybrała wodę, miało to oznaczać męża pijaka.
60. Jakie pieśni śpiewano dawniej w wigilię św. Jana? Najważniejszą pieśnią, od której rozpoczynano obchody do św. Jana była pieśń „Witaj Janie z Bolesława”. Poniżej zamieszczamy tylko kilka zwrotek (za autorką pracy), gdyż pieśń była bardzo długa.

I. Witaj Janie z Bolesława

Masz się stawić przed Wacława.

Bo król tak rozkazuje,

Iz Ciebie potrzebuje

II. Czemuż tak rozkaz surowy?

Jestem na wszystko gotowy

Wiem jaka tam nowina:

Śmierci mojej godzina.

III. Pyta się król Jan śmieie:

Co mu królowa w kościele,

z czego się wyznawała.

IV. Wolę wszystkie męki znosić,

Niż jedno słowo ogłosić.

Większy rozkaz od Boga,

Niż Twa, królu powaga.

Zawołajcie prędko katów,

Zewleczcie do naga szatów.

Palcie go pochodniami

I smolnemi świecami.

Wiedźcież już uporczywego

Uwięcież u karku jego

Kamień z mostu praskiego

Zrzućcie jak niemownego.

XII. Nie śmiem mówić królu tego,

Co przeciw sławie bliźniego.

Tobie za śmierć dziękuję,

Którą mile przyjmuję.

XIV. Już w Mołdawie utopiony

Kamień drogi zanurzony.

Gwiazdami oświecony,

Do nieba przeniesiony.

Za nami tam oręduje.

Jest tam naszym patronem

I sławnym opiekunem.

61. Historia początku zwyczaju chodzenia od figurki do figurki ze śpiewem i modlitwą jest także niezwykła: Na prywatny posesji u Grzybjickich rosła lypa. Na její pniu było coś podobnego do twarzy św. Jana. Ludzie tego nie rusały. Ksiundz przyjechał, pośwynciutł ji kazał sie modlić do śwyntego Jana. Nu ji późni zaceli chodźić od figury do figury. A ty lypy nie rusały, as sama spróchniała ji sie przewałyła .

62. Święto 15-tego sierpnia? Matky Bosky Zielny.

63. Co święcą w święto Matki Boskiej Zielnej? Nu ziele. Wsadzały do niego marchewke ji makówkę sadziły, ji polne kwiaty, ji orzech laskowy kładłym, gałązke sosny i zboza. Późni przynosiły do dumu ji były une do pjirsych siwów .

64. Święto Matko Boskiej 8-go września?. Matky Bosky Siwny. Śwynciły wtedy zboze. Ji tygo dnia wykrusały zboza z tygo ziela, co na Matky Bosky Zielny ji wrzucały w ziemnie do pjirsygo siwu.

65. Jakie są jeszcze inne święta Matki Boskiej i jak się nazywają? Drugiego lutego je Matky Bosky Gromnicny. Śwynciło sie specjalno śwyce - gromnice. Ta sama śwyca mogła być śwyncona co roku. Późni robiło sie to śwyco krzyziki w oknach od burzy, od pioruna. Jak była burza. A kedyś były duże burze, to sie jo zapalało. Zapalało jo tys przy śmnirci, jak kto umnierał. Druge śwynto to Matky Bosky Królowy Polsky trzeciego maja. Dawni było to aby śwynto kościelne, nie było cerwuny kartky w kalendarzu. Dopjiru wtedy pirsy raz wygoniały krowy na łąki.

66. Nabożeństwo wieczorne odprawiane w październiku? Jest to różańcowe. Tak samo chodziły łód chałupy do chałupy, w jednym dumu nie mówjiły, eno po kolei. Dawni to na różaniec chodziły ji chłopy. Było tak, ze jeden chodził po wsi ji dzwonkiem dzwonił, ze cas na różanie c.

67. Uroczystości „Wszystkich Świętych”? To po prostu Wszystkich Śwyntych. Kedyś było inaczy. Upletli sobie wjiniec, z lasu przynieśli sosne, mogiłe białym piaskem wysypały i krzyzik zrobiły z białych bąbelków. To nie tera, wjianky rozmaite. Dopiero troche późni obłożyli mogiłe śwerkem.

68. Święto umarłych? Są to Zaduszky.

69. Jakie są znane zwyczaje związane z dnem Wszystkich Świętych i Dniem Zadusznym? Dawniej nie było szczególnych zwyczajów związanych z Dniem Wszystkich Świętych. Natomiast w Zaduszky siedziały babky pod kościołem, pod dużymi drzwiami. Była bieda ji ludzie dawały jim pieniądze abo chlyb cy jinne jedzenie, a łone odmawiały „Zdrowaśky” za zmarłych .

70. Miejsce, do którego spuszcza się trumnę? *Nu spusca?y do grobu.*

71. Kto zakopuje grób? *Dawni to grabarz, a tera ko?cielny.*

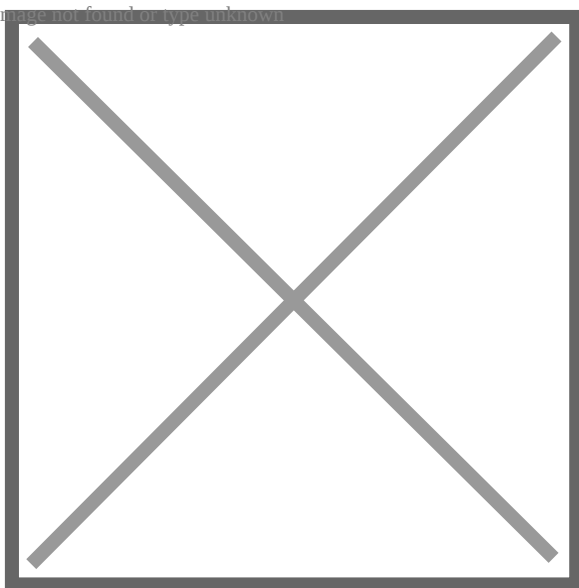
72. Uroczyste grzebanie zmarłego? *Nie by? to pogrzeb eno wyprowadzka. Nie zawse ksiundz przyjezdza? po cia?o. Jak kogo by?o sta?, to jecha? po ksindza, a jak nie, to trzeba by?o zawji?d? cia?o do ko?cio?a samymu. A wcze?ni by?y puste noce. Ale dawno jak sie ch?opy zes?y na pusto noc, to ?pjiwa?y ca?o noc, as sie rozwjdnia?o .*

74. Jakie są znane zwyczaje związane z dniem św. Andrzeja? *W andrzejki wró?y?y sobie. Schodzi?y sie dziewczuchy, ch?opaky, le?y wosk ji patrzy?y, co im wys?o.*

Ważne i różne wydarzenia z życia mieszkańców

Wesele

1. Ten, co pośredniczy przy znalezieniu panny dla kawalera? Znane było pojęcie swata, ale najczęściej posługiwano się określeniem „rajky”. *Jak w zimie dzwonki dzwoni?y, to znaczy?o. ?e rajki jado. By?a sanna mróz ji dzwonki dzwoni?y, to ludzie by?y ciekawe, to kogo te Rajki jado. To by?o aby w karnawale.*
2. Określenia ślubne: *konkury, zmówiny, ogl?dziny* (pierwsza wizyta u młodego), *zapowiedzi, narzeceni jecha?y da? na zapowiedzi.*
3. Jakie są zwyczaje z zapraszaniem gości? *Kedy? to dru?by zaprasa?y. Mnie?y take kulachy ze wstonskami ji z tymy kulachamy chodzi?y od cha?upy do cha?upy. Przewa?nie by?y to go?cie z ty samy wsi.*
4. Jakie są znane zwyczaje związane z wieczorem poprzedzającym dzień ślubu? *Panny zbji?y sie osobno ji kawalerzy tys osobno ji robji?y sobie zabawe. Mówjily na to wieczór pani?ski.*
5. Jakie są zwyczaje związane z wyjazdem do kościoła? *Do ko?cio?a jecha?y koniamy. Jak kto by? cieklesy, to ubra? je, a jak kto ?lamazara, to nie. Niektórzy do ?lubu jecha?y nawet wielkim wozem.*
6. Wszyscy idący parami za młodymi? *To orsiak weselny.*
7. Kawaler idący w parze za młodymi? *Jest to druzba. Jak kto mnia? powodzenie, to censto by? dru?bo.*
8. Jakie są znane zwyczaje z powrotem do kościoła? *Tak jak ji tera jak wróci?y m?odzi z ko?cio?a, to wjita?y jich chlebem ji solo.*
9. Przyjęcie gości po ślubie? *Nu wesele, ale kedy? tam wesele by?o. Przetak postawji?y, chleba nakraje?y, kapusty nastawia?y na stó? ji take by?o wesele.*
10. Uczta weselna? *Przyji?cie.*
11. Kto kieruje weselem? *U nas za wesele odpowiada?y rodzice, nie by?o zadnych starostów.*
12. Czy znany jest zwyczaj „oczepin”? *Jo. Ocepjiny by?y. M?odzi zbji?y pjinindze. Kto wjincy pjinindzy zbierze na kolebk?.*
13. Co to są „poprawiny”? *By?o to przyji?cie po weselu. Ale kto je tam robju?. Kto bogatsy ji zosta?o jim po weselu, to robju?. A jak wszystko zjed?y, nie by?o mowy o poprawinach.*

Chrzcziny

14. Kim jest dla dziecka mężczyzna, który trzyma je do chrztu? *To po prostu krzesny. Jedni bra?y tych, którym by?o lepsi, bo on sie lepsi gospodaruje.*
15. Uroczystość chrztu? *S? to chrzcziny. Kto mniał, to wyprawjiu? chrzcziny, a kto nie mnia?, to aby pose? do ko?cio?a. Nieraz to ji w powsedek chrzcily. Nie by?o mowy, zeby prezenty dawa?y. A po przyji?ciu z ko?cio?a klad?o sie dzieciaka w tym becie na stole, zeby by?o go?cinne.*
16. Obrazek wybitý w metalu noszony na szyi? *Jest to mydalik.*
17. To na czym wisi medalik? *Nu na ?ancusku.*
18. Dwa kawałki płótna z wyszytym imieniem Matki Boskiej noszone na tasience na szyi? *Skaplerz.*
19. Dobry duch? *Jest to aniu?.* Zły duch? *Diabu? abo satan.*

Zabawa

20. Zabawa z tańcami na wsi? *Mówi?o sie, ze kto? idzie na muzyke abo zabawe. A zabawy pjirw to robji?y nie tak jak tera. Wszscy przychodzi?y. Robji?y je w soboty abo w niedziele ji by?y as do rana. Nie by?o bufetu, a ch?opaky jak chcieli wypi?, to se przynosi?y ji pji?y w ku?cie. Graly u kogo? w domu.*
21. Instrumenty i muzykańci: *muzykant abo grajek (gra na zabawach), skrzypce i smycek, skrzypek, basetla (podobne do skrzypiec), harmonia, bymbyn, pisca?ka, flet, dudy (instrument dęty z miechem), dudziarz, klarnet, grajky abo kapela (orkiestra wiejska)*
22. Jakie tańce u was się tańczy? *Ta?cowa?o sie polky, oberky, kujawiaky, nie tak jak tera byle co grajo, a wszscy skaco.*

Inne uroczystości o charakterze sąsiedzkim

23. Uroczystość rozpoczęcia budowy domu? *Nie by?o okre?lonej nazwy. Take by?o zaczy?cie, ze gdzie zauwazu? stawia?, tam stawia?. Ni mjirza?, ni nic. Nie mnia? zadnych planów. Ile chcia?, tyle wziun.*
24. Uroczystość przy zakończeniu budowy domu? *No no to zak?ada?y wianek.*
25. Jakie są znane zwyczaje przy rozpoczęciu siewów i żniw? *Zniwa rozpoczyna?y w ?rode abo w sobote. Chocia? jedno styge, ale trzeba uciq?.*

dziadziocoju wjiniec upletli tako cape. Pa?stwo wys?o na ganek. Wszyscy ?pjiwa?y te pie?nie rozmajite. Nu iako „Plun niesiemy plun”. Pó?ni oni chyba dali jim co? za to. A wjiniec zrobi?a ji nies?a przodownica. By?a ona pjrsza za ko?nikiem (ten, który kosił zboże kosą).

27. Wspólne przedzenie lnu? *T?uka. Sobie sie?y, cieni cierlicami, potem suszy?y go ji tako scotko scesywaly. A p?ó?ni jak tego p?ótna narobjily, to na ??ke nosi?y. Tam mocyly toto pare dni rozlo?y?y na l?ce ji ?ono mnia?o wybiela?. Na noc przynosi?y, a rano rosk?ada?y. P?ó?ni z tego sy?y kosiule ji p?achty.*
28. Co maczy „tłuka”? *Jest to tylko wspólne prz?dzenie.*
29. Co to znaczy „bajki”? *Nie by?y to plotki, ale jake? niestworzone rzeczy.*
30. Jaka jest różnica między „pieśnią” a „piosenką”? *Pie?? to w ko?ciele, a piosynky ?pjiwa?o si? w dumu, w polu, przy sobocie, jak zbjiira?y si? dziewczuchy.*

Czary i wróżby

31. To, co dusi człowieka nocą? *To zmura.*
32. Określenia i nazwy: *opyntany, carownik, cyni? cary (czarować), le?ne duchy, ?wyt?yky* (duchy pilnujące by nie pracować w południe), *wrós* (mężczyzna, który wróży) *wróska* (wróżka).
33. Jak dawniej tłumaczono sny? *Ró?nie. Jak sie ?ni?y rozbiegane kunie, to mówji?o sie, ze go?cie byndo. Jak sie w ?nie patrzy?o bez okno, to mnia?a by? jaka? nowjina, jak cu? bia?ego - to lyst, jak ma?y dzieciak - to niescyn?cie w rodzinie.*
34. Co to jest „kołtun”? *Nu we w?osach taky mech, którego nie mozna by?o rozcesa?. Mówji?y, ze to zadawa?y carownice.*